

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

موضوع: بررسی نوع نگاه دختران جوان ایرانی نسبت به
حجاب اسلامی (از منظر قرآن)

نام و نام خانوادگی: پریسا ثقفی نیا

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین الگوهای نگرشی دختران جوان ایرانی نسبت به حجاب اسلامی و با اتکا بر مطالعه کتابخانه‌ای آیات قرآن کریم و متون معتبر انجام شد.

این مطالعه با رویکردی کیفی و با استفاده از روش تحلیل مضمون متون دینی و علمی مرتبط صورت گرفت. داده‌های پژوهش از طریق بررسی تفاسیر قرآن کریم، متون علمی و تحقیقات میدانی پیشین در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ گردآوری و با استفاده از روش تحلیل مضمون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌های تحقیق چهار الگوی نگرشی اصلی را شناسایی کرد:

• نگرش عبادی (تأکید بر جنبه بندگی با استناد به آیات ۳۰-۳۱ سوره نور)

• نگرش هویتی (حجاب به مثابه نماد هویت دینی با استناد به آیه ۵۹ سوره احزاب)

• نگرش اخلاقی (تأکید بر مصونیت‌زایی با استناد به مفهوم "فلا یؤذین")

• نگرش انتقادی (بازخوانی آیات در بستر مدرنیته)

مطالعه نشان داد که دختران جوان در مواجهه با آیات حجاب، رویکردی پویا و فعال داشته و به دنبال تطبیق مفاهیم دینی با شرایط زندگی مدرن هستند. این پژوهش با ارائه طبقه‌بندی نظام‌مند از الگوهای نگرشی، می‌تواند زمینه‌ساز گفت‌وگوی مؤثرتر با نسل جوان و سیاست‌گذاری فرهنگی مناسب‌تر در این حوزه باشد.

کلمات کلیدی: حجاب، دختران جوان، قرآن کریم، نگرش‌سنجی، الگوهای نگرشی.

مقدمه

حجاب به عنوان یکی از احکام اجتماعی اسلام، همواره در کانون توجه جوامع اسلامی و از جمله ایران قرار داشته است. در دهه‌های اخیر، این پدیده نه تنها به عنوان یک تکلیف دینی، بلکه به عنوان یک واقعیت اجتماعی پویا و چندبعدی مورد مطالعه قرار گرفته که در تقاطع دین، فرهنگ، سیاست و هویت فردی قرار دارد (رجبی،

در ایران معاصر، به ویژه با ظهور نسل جوانی که در فضایی پیچیده از سنت و مدرنیته رشد یافته، مفاهیم دینی از جمله حجاب در معرض بازخوانی‌ها و تفسیرهای نوینی قرار گرفته‌اند. از یک سو، قرآن کریم به عنوان اصلی‌ترین منبع تشریع احکام اسلام، با طرح فلسفه حجاب، آن را وسیله‌ای برای «شناخته شدن و عدم اذیت» مؤمنان معرفی می‌کند (قرآن کریم، احزاب: ۵۹). از سوی دیگر، زندگی در دنیای مدرن با ارزش‌ها و چالش‌های خاص خود، زمینه‌ساز پرسش‌ها و رویکردهای جدیدی در میان نسل جوان شده است (ذکایی، ۱۳۹۰).

اگرچه مبانی دینی حجاب در قرآن به وضوح تبیین شده، اما نحوه درک، تفسیر و اجرای این فرامین در زندگی روزمره توسط دختران جوان، نیازمند بررسی و واکاوی عمیق‌تری است. مطالعات پیشین در این حوزه عمدتاً با رویکردهای کمی و با تمرکز بر سنجش نرخ پایبندی یا گرایش‌های کلی صورت پذیرفته است (ستوده، ۱۳۹۸). اگرچه این پژوهش‌ها از ارزش تحلیلی برخوردارند، اما قادر به کشف و تبیین عمق "تجربه زیسته"، "معانی ذهنی" و "دلایل شخصی" افراد نیستند.

این پژوهش با پذیرش این خلأ دانشی، در پی آن است تا با بهره‌گیری از روش مطالعه کتابخانه‌ای و تحلیل متون، به کشف و تبیین الگوهای نگرشی دختران جوان ایرانی نسبت به حجاب اسلامی بپردازد. پرسش اصلی این است که دختران جوان چگونه

مفاهیم مطرح شده در آیات قرآن درباره حجاب را در زندگی روزمره خود فهم و اجرا می کنند و این فهم تحت تأثیر چه عوامل فردی و اجتماعی شکل می گیرد؟

در این راستا، پژوهش حاضر با بررسی تفاسیر مختلف قرآن کریم و همچنین مطالعات انجام شده در این حوزه، در پی ارائه طبقه بندی نظام مندی از الگوهای نگرشی دختران جوان نسبت به حجاب است. درک این نوع نگاه ذهنی نه تنها غنای علمی به ادبیات موضوع می افزاید، بلکه می تواند نقشه راهی برای سیاست گذاران فرهنگی، نهادهای آموزشی و خانواده ها در جهت ایجاد گفت و گویی مؤثر و فهم متقابل با نسل جوان فراهم آورد.

یافته ها

مبانی قرآنی حجاب و خوانش های معاصر

حجاب در قرآن کریم به عنوان یک حکم اجتماعی-عبادی مطرح شده که هم بعد فردی و هم بعد اجتماعی دارد. در سوره نور، آیات ۳۰-۳۱ به تفصیل به این موضوع پرداخته است: "قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا..." (قرآن کریم، نور: ۳۰-۳۱).

این آیات نشان می‌دهد که حجاب در نگاه قرآن، تنها یک پوشش ظاهری نیست، بلکه مجموعه‌ای از رفتارها و منش‌هاست که از "غض بصر" شروع شده و به "حفظ فرج" و "عدم اظهار زینت" می‌رسد. در واقع، حجاب قرآنی یک "سیستم رفتاری" کامل است که هم نگاه کردن، هم پوشش و هم حرکات بدن را شامل می‌شود.

در سوره احزاب نیز به جنبه اجتماعی حجاب پرداخته شده است: "يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلْبِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا" (قرآن کریم، احزاب: ۵۹). این آیه بر کارکرد اجتماعی حجاب تأکید دارد و آن را وسیله‌ای برای "شناخته شدن" و "مصونیت از آزار" معرفی می‌کند.

الگوی نگرش عبادی

این الگو که بر اساس آیات سوره نور شکل گرفته، حجاب را به عنوان "عبادت محض" درک می‌کند. در این نگرش، حجاب یک "تکلیف الهی" است که باید بدون قید و شرط و صرفاً برای اطاعت از فرمان خداوند انجام شود. ویژگی‌های اصلی این الگو عبارتند از:

- تأکید بر مفهوم "بندگی" و "اطاعت محض"
- توجه به جنبه‌های اخروی و معنوی حجاب

تعامل و تبادل بین الگوها

نکته حائز اهمیت در تحلیل این الگوها، وجود مرزهای سیال و تعامل دائمی بین آنهاست. یک فرد ممکن است در دوره‌های مختلف زندگی، از الگویی به الگوی دیگر حرکت کند، یا حتی ترکیبی از چند الگو را همزمان در خود داشته باشد. این پویایی و سیالیت، نشان از پیچیدگی مسئله حجاب در جامعه ایران دارد.

این مطالعه نشان داد که فهم دختران جوان از آیات حجاب، یک پدیده چندبعدی و پیچیده است که تحت تأثیر عوامل مختلف فردی، خانوادگی، اجتماعی و فرهنگی شکل می‌گیرد. شناخت این الگوها و عوامل مؤثر بر آنها می‌تواند به درک بهتری از مسائل مربوط به حجاب در جامعه ایران منجر شده و زمینه‌ساز سیاست‌گذاری‌های فرهنگی مناسب‌تر و گفت‌وگوی مؤثرتر بین نسل‌ها شود.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تبیین الگوهای نگرشی دختران جوان ایرانی نسبت به حجاب اسلامی و با اتکا بر مطالعه کتابخانه‌ای آیات قرآن کریم و متون معتبر انجام شد. یافته‌های این تحقیق حکایت از آن دارد که مواجهه نسل جوان با مسئله حجاب، رویکردی پویا، چندبعدی و متکثر دارد.

دستاوردهای اصلی پژوهش

۱. تدوین طبقه‌بندی نظام‌مند:

این پژوهش موفق به شناسایی و طبقه‌بندی چهار الگوی نگرشی اصلی شد:

- نگرش عبادی با تأکید بر جنبه بندگی و اطاعت از فرامین الهی
- نگرش هویتی با محوریت نمادگرایی و نمایش تعلقات دینی
- نگرش اخلاقی با تمرکز بر ارزش‌های اسلامی و فضیلت‌های اخلاقی
- نگرش انتقادی با رویکرد زمینهمند و تاریخی به متون دینی

۲. کشف پیچیدگی‌های تفسیری:

مطالعه نشان داد که دختران جوان در مواجهه با آیات حجاب، منفعل نیستند، بلکه به صورت فعال و خلاق به تفسیر و بازخوانی این آیات می‌پردازند. این تفسیرها تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله:

- سطح دانش دینی و آگاهی‌های مذهبی
- تجربیات شخصی و سیر معنوی فردی
- زمینه خانوادگی و تربیت دینی
- فضای اجتماعی و گفتمان‌های حاکم

شکل می‌گیرد.

۳. تبیین تعامل سنت و مدرنیته:

یافته‌ها نشان می‌دهد که نگرش دختران جوان به حجاب در فضای تعامل دیالکتیکی بین ارزش‌های دینی و اقتضائات زندگی مدرن شکل می‌گیرد. این تعامل در برخی موارد به صورت بازتعریف مفاهیم دینی و در مواردی دیگر به صورت تطبیق این مفاهیم با شرایط جدید ظاهر می‌شود.

پیامدهای کاربردی

۱. برای سیاست‌گذاری فرهنگی:

- لزوم توجه به تکرر نگرش‌ها و پرهیز از رویکردهای یکسان‌ساز
- ضرورت گفت‌وگوی بین‌نسلی به جای تک‌گویی فرهنگی
- اهمیت توجه به زمینه‌های اجتماعی شکل‌دهنده به نگرش‌ها

۲. برای نهادهای آموزشی:

- نیاز به بازنگری در روش‌های آموزش مسائل دینی
- لزوم توجه به تفاوت‌های نسلی در دریافت مفاهیم دینی
- اهمیت ایجاد فضای گفت‌وگو و پرسشگری در مورد مسائل دینی

۳. برای پژوهش‌های آتی:

- ضرورت انجام مطالعات تطبیقی بین نسلی

- لزوم بررسی سیر تحول نگرش به حجاب در بستر زمان
- اهمیت مطالعه نقش رسانه‌های جدید در شکل‌دهی به نگرش‌های دینی

در پایان باید تأکید کرد که فهم دقیق نگرش جوانان به حجاب، مستلزم توجه همزمان به سه ضلع "متن دینی"، "مفسر" و "زمینه اجتماعی" است. هرگونه تحلیل یک‌بعدی و تقلیل‌گرایانه نه تنها نمی‌تواند تصویر کاملی از این پدیده پیچیده ارائه دهد، بلکه ممکن است به سیاست‌گذاری‌های ناکارآمد و شکاف بیشتر بین نسل‌ها بینجامد. این پژوهش گامی است در جهت شناخت این پیچیدگی‌ها و ارائه چارچوبی برای درک واقع‌بینانه‌تر از مسئله حجاب در جامعه ایران معاصر.

فهرست منابع

1. قرآن کریم.
 - (آیات مورد استناد):
 - سوره نور، آیات ۳۰-۳۱
 - سوره احزاب، آیه ۵۹
2. طباطبایی، سید محمدحسین. (۱۳۹۰). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: انتشارات اسلامی.
 - (نقل قول استفاده شده در صفحه ۲ از بدنه مقاله)

3. مطهری، مرتضی. (۱۳۵۷). مسئله حجاب. تهران: انتشارات صدرا.
• (نقل قول استفاده شده در صفحه ۳ از بدنه مقاله)
4. رجبی، محسن. (۱۳۹۵). حجاب اسلامی و دنیای مدرن. تهران: نشر نگاه معاصر.

اللهم عجل لوليک الفرج